ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ, 1948-1989[1]

Mihai-Valentin VLADIMIRESCU
Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie

ABSTRACT. The article provides an insightful overview of Romanian theological education and research under communism. It looks at the relationship between the Romanian Church and the communist state, the organization of education, and research in theology.

***Keywords**:* education, theology, church, communism

1. Scurt istoric al învățământului teologic românesc

Încă dinainte de începuturile instituționalizării sistemului de învățământ românesc, Biserica a jucat un rol extrem de important. Şcolile mănăstireşti, precum şi cele care funcţionau pe lângă centrele eparhiale, catedrale sau chiar şi biserici de mir formau nu numai slujitori ai altarelor, ci oameni de cultură, în sensul plenar pe care această sintagmă îl avea în epocă. Aşadar, aceste prime şcoli nu pot fi încadrate în categoria învățământului teologic, aşa cum îl înțelegem astăzi, întrucât, pe de o parte, instituționalizarea bisericească în sine nu era atât de avansată încât să reclame un corp profesionist de slujitori şi teologi, iar, pe de altă parte, nu exista o concepție pozitivă asupra unei eventuale culturi profane, din care să lipsească valorile etice creştine şi cele ecleziale. Iisus Hristos, Învățătorul prin excelență, nu putea lipsi din procesul de învățământ, pentru că era singurul care transmisese şi transmitea, în continuare, învățături reale şi cu adevărat autentice.

Un învățământ teologic propriu-zis nu apare, în spațiul românesc, decât începând cu secolul al XVIII-lea, deşi încercări de organizare a unui sistem au mai existat, ele concretizându-se prin fondarea unor aşezăminte de educație avansată, precum Academia de la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi", din Iaşi, întemeiată de domnitorul moldovean Vasile Lupu în jurul anului 1640, în care pregătirea teologică îşi găsea şi ea locul[2]. Şcolile speciale pentru pregătirea clerului apar în cea de-a doua parte a secolului al XVIII-lea, acoperind întregul spațiu

[1] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale", cofinanțat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.
[2] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria învățământului teologic în Biserica Ortodoxă Română*, în „Biserica Ortodoxă Română", anul XCIX (1981), nr. 9-10, p. 979.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

românesc. Astfel, în anul 1764 se deschide şcoala de pe lângă biserica „Sfântul Dumitru", din Craiova, actuala Catedrala Mitropolitană, urmată de aşezămintele de la Putna (1774), Mănăstirea Obedeanu, din Craiova (1775), Mitropolia din Bucureşti (1776), Timişoara (1779), Sibiu (1786). Sistematizarea învățământului teologic se petrece la începutul secolului următor, când se accentuează separația între pedagogie şi teologie, deşi instituțiile continuă să poarte denumiri cuprinzătoare. Cursuri sistematice sunt susținute la Sibiu, în anul 1811, în ceea ce avea să devină Institutul Teologic-Pedagogic, la Carlowitz (1794) şi Vârşeț (1806), pentru românii din Banatul sârbesc, apoi la Arad (1822). În Moldova, Basarabia şi Bucovina, învățământul teologic s-a concentrat în jurul centrelor eparhiale şi mănăstireşti, remarcându-se, însă, şcoala teologică de la Cernăuți, ale cărei începuturi pot fi plasate în anul 1789[1].

În secolul al XIX-lea apar seminariile teologice, mai întâi în Moldova, la Socola (1803), iar apoi şi în Țara Românească (Seminarul Central din Bucureşti, 1836). Ulterior, se înființează şi alte astfel de aşezăminte educaționale, pe care avea să le reglementeze *Legea instrucțiunii publice*, din 25 noiembrie 1864. Se creau două categorii de seminarii: de gradul I, cu patru clase, la Râmnic, Buzău, Argeş, Roman, Huşi, Ismail (mutat la Galați în anul 1878) şi de gradul al II-lea, cu şapte clase, în această categorie intrând Seminarul de la Socola, Seminarul Central din Bucureşti şi, începând cu anul 1872, şi Seminarul „Nifon Mitropolitul" din Bucureşti. Modificări în organizarea sistemului de învățământ teologic au survenit şi mai târziu, fie prin reclasificarea seminariilor, fie prin înființarea sau desființarea unor instituții[2].

În planul învățământului universitar, primele cursuri de teologie s-au ținut la Iaşi, în cadrul Universității înființate de Alexandru Ioan Cuza, în anul 1860. Din păcate, din lipsa personalului didactic specializat, Facultatea de Teologie a fost desființată în anul 1864, iar centrul teologic al zonei a devenit, începând cu anul 1875, oraşul bucovinean Cernăuți, acolo unde s-a dezvoltat o puternică Facultate de Teologie, la care au predat mari personalități ale culturii şi spiritualității româneşti. La Bucureşti, învățământul teologic universitar a luat ființă în anul 1881, funcționând până în anul 1883 fără o recunoaştere oficială din partea autorităților de stat. Perioada interbelică a fost extrem de rodnică pentru sistemul de învățământ teologic, inaugurându-se instituții de învățământ superior la Sibiu (1921), Oradea (1923), Cluj (1924), Chişinău (1926), Arad (1927), Caransebeş (1927). Se cuvine amintită şi existența Academiei de Teologie Greco-Catolică din Cluj, mutată aici după anul 1930[3] de la Gherla, acolo unde ființase ca Seminar şi apoi ca Academie, începând cu anul 1858.

[1] Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, vol. III, tom I: *Biserică. Națiune. Cultură*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 344.
[2] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. III, Bucureşti, 1997, p. 255-257.
[3] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române - Compendiu*, ed. a II-a, Sibiu, Editura Andreiana, 2007, p. 418.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

Din această foarte succintă prezentare se poate desprinde ideea unei tradiții bogate a învățământului teologic în spațiul românesc, sprijinit de stat, dincolo de perioadele de tensiune din timpul şi de după reformele lui Alexandru Ioan Cuza. În aceste condiții, se poate percepe mai bine şocul resimțit de Biserică şi de teologia românească după cel de-al Doilea Război Mondial, o dată cu instaurarea comunismului şi izolarea învățământului teologic. Chiar şi aşa, însă, spre deosebire de alte țări comuniste, în România a continuat să se predea teologie, şi la nivelul învățământului liceal, şi al celui universitar, după cum a continuat şi activitatea de cercetare în rândul teologilor, dovadă stând bogatul corpus de periodice, traduceri şi monografii cu caracter teologic, publicate în anii comunismului.

2. Biserica şi comunismul

Pentru perceperea specificității învățământului teologic românesc în perioada regimului comunist, precum şi pentru o justă apreciere a rezultatelor obținute de cercetarea teologică românească, este extrem de utilă înțelegerea contextului general în care s-a desfăşurat viața Bisericii Ortodoxe şi, de fapt, viața religioasă în ansamblul ei, mai ales după 30 decembrie 1947. O dată cu începutul guvernării Petru Groza (6 martie 1945), toate cultele din România au fost puse în situația de a se adapta la o configurație politico-socială complet nouă, pentru care religia nu mai avea nimic din semnificația pe care o avusese în mod tradițional. Din fericire, Biserica Ortodoxă Română, nu fără a accepta anumite compromisuri, a reuşit să obțină din partea noului regim un cadru – ce-i drept, extrem de îngust – în care să-şi continue existența. De altfel, numai caracterul de biserică națională tradițională a salvat-o de la desființare, iar nicidecum vreo simpatie specială din partea autorităților comuniste. După cum reiese din numeroasele documente ale Securității colectate şi publicate de Cristina Păiuşan şi Radu Ciuceanu, *„desființarea B.O.R. nu s-a întreprins deoarece evaluarea reacției în rândul credincioşilor «fanatici» indica o posibilă mişcare socială, greu de stăpânit”*[1]. Conservarea caracterului instituțional şi garantarea unei autonomii restrânse nu au reprezentat, însă, garanția respectării integrității personale a membrilor clerului, a teologilor şi a masei credincioşilor. Ierarhi, preoți, profesori şi simpli credincioşi au fost persecutați, prigoniți, arestați, întemnițați şi chiar ucişi. Acelaşi lucru s-a petrecut şi în cazul celorlalte culte din țara noastră. Pentru unele, însă, nu a existat nici măcar alternativa compromisului, exemplul cel mai trist fiind cel al Bisericii Unite cu Roma (Greco-Catolică). Prin decretul 358 din 1 decembrie 1948 s-a desființat structura

[1] Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol. I, Bucureşti, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2001, p. 28.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

administrativă a Bisericii Greco-Catolice, implicit orice formă de învățământ confesional sau teologic[1].

În ceea ce priveşte Biserica Ortodoxă Română, a cărei prezență în viața națiunii a fost una mereu vie – lucru ce se poate desprinde şi din succinta prezentare a istoriei învățământului teologic – instaurarea regimului comunist a produs efecte extrem de nocive. Biserica a fost redusă la aspectul cultic şi teologic, trimisă în afara vieții sociale şi supusă unei permanente supravegheri din partea autorității de stat. Asociațiile preoțeşti şi celelalte mişcări sociale de sorginte religioasă au fost complet interzise iar mijloacele lor materiale naționalizate, sistându-se, în acest fel, orice lucrare filantropică a Bisericii. Învățământul religios a fost eliminat din şcoli, iar slujirea în spitale, cazărmi şi azile interzisă. De asemenea, cu excepția *Telegrafului Român*, de la Sibiu, toate celelalte publicații ale eparhiilor şi-au încetat apariția. Arestările, anchetările şi deportările preoților, sporadice în perioada 1945-1948, au cunoscut o amploare fără precedent în anii 1948-1952 şi 1958-1959. Mulți profesori şi teologi de marcă au căzut victime acestor îngrozitoare acțiuni ale regimului comunist, unii dintre ei murind în închisori sau pierzându-şi integritatea fizică ori mentală, ca urmare a traumelor la care au fost supuşi în detenție. Prin decretul nr. 410 din 1959 au fost desființate numeroase aşezăminte monahale, vechi vetre de cultură şi spiritualitate, iar în cazul altora s-au operat reorganizări forțate[2]. În special în ultima perioadă a regimului s-a procedat şi la demolarea unor lăcaşe de cult, multe dintre ele monumente istorice.

Aşadar, deşi din punct de vedere administrativ Biserica Ortodoxă Română şi-a conservat structurile esențiale, viața bisericească a avut foarte mult de suferit de pe urma ostilității autorităților comuniste. După promulgarea *Legii pentru regimul general al Cultelor*, la 4 august 1948 (decretul nr. 177/1948), Biserica Ortodoxă Română, în fruntea căreia se găsea, din 6 iunie 1948, patriarhul Justinian Marina, a putut să-şi conceapă un nou statut, în care s-a definit ca autocefală, unitară şi cu administrație autonomă, organele reprezentative fiind alese de cler şi credincioşi. Din punct de vedere administrativ, Biserica era formată din cinci mitropolii, corespunzând regiunilor istorice: Mitropolia Munteniei sau Ungrovlahiei, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Mitropolia Ardealului, Mitropolia Oltenei şi Mitropolia Banatului. În afara acestor mitropolii, şi a celor treisprezece eparhii sufragane, mai existau şi două arhiepiscopii în diaspora, una pentru românii din Statele Unite ale Americii şi Canada, iar cealaltă pentru românii din

[1] Textul decretului nr. 358 din 1 decembrie 1948 a fost publicat în *Monitorul Oficial*, anul CXVI, Partea I, nr. 281, de joi, 2 decembrie 1948, p. 9563. Cf. şi documentul [10], din Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente şi mărturii*, Iaşi, Editura Polirom, 2003, p 79-80, care reproduce textul decretului.

[2] Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, vol. III, tom. I: *Biserică. Națiune. Cultură*, p. 662.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

Europa centrală şi occidentală, însă este lesne de înţeles că nu s-a putut niciodată vorbi despre o comunicare reală între Patriarhia Română şi eparhiile de peste graniţe.

3. Organizarea învăţământului teologic

În primă fază, regimul comunist a vizat restrângerea cât mai drastică a anvergurii sistemului de învăţământ teologic. În acest scop, au fost desfiinţate facultăţile (academiile) teologice din Suceava (continuatoarea celei din Cernăuţi), Timişoara, Arad, Oradea şi Caransebeş. De asemenea, a fost desfiinţată şi Academia de Muzică Religioasă din Bucureşti, precum şi toate seminariile teologice din Muntenia şi Moldova[1]. Ulterior, după reglementarea raporturilor dintre Biserică şi Stat, prin promulgarea *Legii pentru regimul general al Cultelor*, Biserica Ortodoxă Română a primit dreptul de a-şi organiza un sistem de învăţământ propriu, net separat de învăţământul de stat, şi numai în limitele stricte acceptate de autorităţi. La nivelul învăţământului liceal, Sfântul Sinod a luat decizia de a funcţiona şase seminarii teologice, câte unul pentru fiecare mitropolie, plus încă unul pentru Arhiepiscopia Bucureştilor. Astfel, s-au (re)înfiinţat seminarii la Bucureşti, Buzău, Mănăstirea Neamţ, Cluj-Napoca, Craiova şi Caransebeş. Absolvenţii acestor instituţii puteau, la finalul celor cinci ani de studiu, fie să urmeze studii superioare de teologie, fie să solicite hirotonirea pentru parohiile din mediul rural. O altă alternativă nu exista, pentru că seminariştilor le era îngrădit dreptul de a urma o altă facultate decât cea de teologie, ceea ce însemna că dacă, din diverse motive, nu doreau să-şi continue studiile sau să se hirotonească, trebuiau să-şi reia studiile în şcolile laice de stat[2]. De notat că în perioada 1949-1959 au funcţionat şi două seminarii monahale pentru călugăriţe, însă, după emiterea decretului nr. 410 din 1959, prin care se interzicea efectuarea de studii teologice de către fete, călugăriţe şi călugări, aceste două instituţii şi-au pierdut obiectul, fiind desfiinţate de către autorităţi. Călugării au fost reprimiţi în sistemul de învăţământ abia către sfârşitul epocii comuniste[3].

În învăţământul superior, facultăţile de teologie au fost scoase din universităţi, fiind create trei Institute Teologice de grad universitar, în locul fostei Facultăţi de Teologie din Bucureşti şi a Academiilor Teologice din Sibiu şi Cluj-Napoca. Profesorii facultăţilor şi academiilor desfiinţate au fost nevoiţi să-şi caute loc în cele trei Institute, pentru unii neexistând, însă, altă soluţie decât retragerea din activitate şi/sau reprofilarea. În cele din urmă, în anul 1952, în întregul sistem de învăţământ superior teologic au rămas numai două Institute, la Bucureşti şi la Sibiu, Institutul din Cluj-Napoca fiind desfiinţat de către autorităţi. Această decizie abuzivă, pe

[1] Alexandru Moraru, *Tineretul român într-o lume secularizată*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Orthodoxa", anul XXXIX (1994), nr. 1, p. 100.
[2] Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, vol. III, tom. I: *Biserică. Naţiune. Cultură*, p. 353.
[3] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. 3, p. 484.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

lângă daunele directe provocate Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, a sporit şi animozităţile interetnice deja existente, întrucât regimul a permis funcţionarea în Cluj a Institutului Teologic de grad universitar Protestant, frecventat, în mare măsură, de către etnicii maghiari[1].

Institutul Teologic din Sibiu a primit o parte din cadrele didactice ale fostului Institut clujean, însă nici în acest caz nu a putut fi realizată o asimilare completă, unii profesori fiind nevoiţi să se retragă. Pe parcursul întregii perioade comuniste, cele două Institute, de la Bucureşti şi Sibiu, au oferit absolvenţilor titlul de *licenţiat* în Teologie. Cât priveşte studiile doctorale, acestea au putut fi urmate, iniţial, numai la Bucureşti şi abia după anul 1984 şi la Sibiu. După o primă perioadă de rigiditate din partea regimului, Institutele Teologice, în special cel din Bucureşti, au primit dreptul de a şcolariza şi studenţi din străinătate, unii dintre ei de etnie română, dar, cu mici excepţii, aceştia nu proveneau decât din ţările blocului comunist[2]. De asemenea, o dată cu intensificarea mişcării ecumenice, Biserica Ortodoxă Română a fost nevoită, pentru a construi şi întreţine relaţii cu Bisericile creştine de peste hotare, precum şi cu alte culte din afara graniţelor, să se concentreze pe promovarea unei teologii axate pe conceptele de pace, solidaritate a popoarelor şi dezarmare, în acord cu demagogica ideologie a regimurilor comuniste. Numai în aceste condiţii Bisericii i-a fost permis dialogul ecumenic, care a făcut posibilă şi plecarea la studii sau la stagii de cercetare peste hotare a studenţilor şi profesorilor teologi.

Pentru organizarea activităţii didactice, toate cele trei Institute (din 1952, două) se ghidau după un Regulament comun. Astfel, disciplinele de studiu erau împărţite pe patru secţii: Biblică, Istorică, Sistematică şi Practică, împărţire care s-a păstrat, de altfel, şi în structura unor facultăţi de teologie, după anul 1989. Un statut aparte aveau limbile biblice antice – ebraică, greacă, latină – şi cele moderne – engleză, franceză, germană şi rusă. Exista un număr fix de douăsprezece catedre, corespunzătoare câte unei discipline de studiu. În general, aceste discipline erau identice, ca titulatură, cu cele care se predau şi astăzi în majoritatea facultăţilor sau departamentelor de teologie ortodoxă din România, cu precizarea că, în vremea regimului comunist, erau evitate sau bine camuflate, din cauza aversiunii regimului şi a nefericitelor experienţe din anii ’50, cursurile cu tematică ascetică şi mistică. La conducerea fiecărei catedre se afla câte un profesor universitar titular, iar în structura de personal se mai regăseau trei posturi de conferenţiar, două de lector şi mai multe de asistent universitar[3].

[1] Alexandru Moraru, *Învăţământul Teologic Universitar din Cluj (1924-1952)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 181-182.
[2] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române - Compendiu*, ed. a II-a, p. 449.
[3] Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, vol. III, tom. I: *Biserică. Naţiune. Cultură*, p. 374. Cf. şi Pr. Dan Sandu, *Ortodoxia românească la răscruce: trecut şi prezent în educaţia teologică*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al.I. Cuza, Iaşi (serie nouă), Teologie Ortodoxă”, anul XI (2006), p. 430.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

Pe lângă şcolarizarea în ciclul de licenţă, Institutele teologice organizau, anual, şi aşa-numitele „cursuri preoţeşti”, sesiuni de câte o lună, desfăşurate în fiecare an şi la care participau preoţii după împlinirea a cinci, respectiv zece ani de activitate. Aceste cursuri urmăreau îndrumarea misionar-socială a clericilor, împrospătarea cunoştinţelor lor teologice şi împărtăşirea unor metode eficiente de activitate pastorală[1]. Ca şi în cazul absolvenţilor de seminar, şi în cazul preoţilor cursanţii erau distribuiţi în funcţie de eparhia din care proveneau: cei din Mitropoliile Ardealului şi Banatului la Institutul Teologic de la Sibiu, iar cei din Mitropoliile Munteniei, Olteniei şi Moldovei la Institutul Teologic de la Bucureşti.

4. Literatura teologică şi cercetarea

În ciuda condiţiilor vitrege create şi întreţinute de regimul comunist, profesorii de teologie din ţara noastră şi-au continuat activitatea de cercetare şi după anul 1948. Din păcate, nu întotdeauna şi nu în toate domeniile teologice cercetătorii au beneficiat de resursele materiale şi bibliografice necesare, însă, cu toate acestea, multe dintre lucrările publicate înainte de 1989 îşi păstrează actualitatea şi importanţa în arealul teologiei ortodoxe, în general. Specific regimurilor totalitare de orice fel, accesul la tipar a devenit din ce în ce mai greu, astfel încât multe lucrări valoroase, inclusiv teze de doctorat, au fost publicate, în fascicule, în paginile periodicelor bisericeşti. De altfel, reînfiinţarea periodicelor, în vremea patriarhului Justinian Marina, a oferit un important sprijin profesorilor de teologie, preoţilor şi credincioşilor. Îndeosebi revista *Studii Teologice*, care apare din anul 1949 la Bucureşti, a reprezentat un mediu de comunicare a celor mai importante rezultate ale cercetării teologice, consacrându-se ca revistă de specialitate. Dar şi în paginile periodicelor eparhiale, ori ale celorlalte două reviste centrale, *Biserica Ortodoxă Română* (fondată în 1874) şi *Ortodoxia* (din 1949), au fost publicate studii valoroase ale profesorilor de seminar şi de Institut teologic. O dată cu relativa relaxare şi deschidere către Occident a regimului, a fost posibilă şi editarea buletinului *Romanian Orthodox Church News*, începând cu anul 1971, buletin care cuprindea informaţii, în limbile franceză şi engleză, despre viaţa bisericească din România.

În perioada comunistă au apărut câteva lucrări fundamentale ale teologiei româneşti, a căror influenţă asupra sistemului de învăţământ teologic actual este încă foarte puternică. Probabil cel mai elocvent exemplu este *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, în trei volume, operă a celui mai important teolog român din toate timpurile, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae. Încă de la prima ediţie, din anul 1978, această lucrare a constituit principalul instrument de predare a Dogmaticii ortodoxe în Institutele Teologice şi, mai apoi, în facultăţile de teologie. Tot de numele părintelui Stăniloae se leagă şi *Filocalia* românească, traducerea în douăsprezece volume

[1] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. 3, p. 506.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

a unor scrieri ascetico-mistice fundamentale. O altă operă de referință a teologiei româneşti este *Patrologia* lui Ioan G. Coman, un compendiu de literatură patristică în trei volume, încă folosit în facultățile de teologie, fie în mod direct, fie prin intermediul numeroaselor manuale care i-au preluat structura şi nucleul de informație. Pr. Prof. Ene Branişte a publicat două lucrări fundamentale în domeniul Liturgicii, adresate studenților din învățământul teologic, lucrări ce constituie, şi astăzi, baza cursurilor de Liturgică generală şi specială din cadrul facultăților de teologie ortodoxă. Alte nume importante ale teologiei româneşti ale căror opere domină şi acum mediul universitar sunt Pr. Prof. Mircea Păcurariu (autorul celui mai important tratat de *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*), Pr. Prof. Ioan Rămureanu (în domeniul Istoriei bisericeşti universale), Arhid. Emilian Vasilescu (în domeniul Istoriei religiilor), Vladimir Prelipcean, Mircea Chialda, Nicolae Neaga (în domeniul Studiilor Biblice) ş.a. La aceştia se adaugă şi ierarhii cărturari, precum mitropoliții Antonie Plămădeală, Nestor Vornicescu şi Nicolae Corneanu sau episcopul Vasile Coman, care, fără a fi neapărat angrenați în sistemul teologic universitar, au adus contribuții demne de statura unui cercetător dedicat[1].

Firește, mediul universitar a fost cel în care s-au prelucrat şi edițiile Sfintei Scripturi, publicate în vremea regimului comunist. Este vorba despre edițiile sinodale din anii 1968, 1975, 1982 şi 1988 şi despre edițiile separate ale Noului Testament ori ale cărții Psalmilor. În anul 1988, pe finalul epocii comuniste, au fost editate şi ediții critice ale *Noului Testament de la Alba-Iulia (1648)* şi *Bibliei de la Bucureşti (1688)*, monumente de limbă şi cultură românească. În anul 1979 a văzut lumina tiparului şi primul volum al monumentalei colecții *Părinți şi scriitori bisericeşti*, inițiată de patriarhul Justin Moisescu şi care îşi propunea publicarea, în nouăzeci de volume, a traducerii celor mai importante texte patristice. Profesorii Dumitru Stăniloae, Dumitru Fecioru şi Teodor Bodogae s-au numărat printre principalii traducători ai textelor publicate înainte de 1989, alături de ei aducându-şi contribuția şi alți teologi, precum Nicolae Chițescu, Constantin Cornițescu sau Ene Branişte. Din cele 37 de volume apărute în prima serie a colecției, treisprezece au fost publicate după 1989, deşi multe dintre traduceri fuseseră definitivate în perioada comunistă. Seria nouă a fost inaugurată abia în anul 2009, la inițiativa P.F. Părinte Patriarh Daniel.

Contribuția ştiințifică a cadrelor didactice universitare de teologie ortodoxă din perioada comunistă nu este deloc de neglijat şi, din acest punct de vedere, se poate spune că intervalul 1948-1989 a fost unul deosebit de rodnic pentru Biserică. Desigur, rezultatele obținute au

[1] Câteva titluri esențiale: † Antonie Plămădeală, *Tradiție şi libertate în spiritualitatea românească,* Sibiu, 1983 (o ediție recentă a apărut la editura Sophia, în anul 2010; † Nestor Vornicescu, *Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română până în secolul XVII*, teză de doctorat, 1983, reeditată la Craiova, în anul următor, sub titlul *Primele scrieri patristice în literatura noastră (sec. IV-XVI)*; † Nicolae Corneanu, *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creştine*, Timişoara, 1987 (reeditată la editura Polirom, din Iaşi, în anul 2001).

BDD-A6468 © 2011 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

presupus eforturi uriaşe, suferinţe, condamnări din partea regimului[1], dar şi unele compromisuri. Cercetătorii şi profesorii de teologie şi-au atins scopul principal, acela de a oferi materiale didactice de înaltă ţinută studenţilor şi doctoranzilor de la Institutele Teologice, dar au reuşit, totodată, să traseze linii importante în cercetarea teologică românească şi chiar şi în sfera mai largă a lumii ortodoxe.

5. Concluzii

În ciuda faptului că astăzi, la peste douăzeci de ani de la Revoluţie, există încă multe subiecte controversate cu privire la raporturile dintre Biserică şi Stat în România comunistă, din cele prezentate se poate constata efortul permanent al elitelor Bisericii şi teologiei româneşti pentru evitarea tragediilor cauzate de ateizarea violentă în Uniunea Sovietică, în China sau în Albania. Menţinerea unei vieţi religioase vii în România, viaţă pe care poporul a avut-o în mod tradiţional şi şi-a dorit-o mereu, nu era posibilă fără organizare pe cât de eficientă posibil a învăţământului teologic, care trebuia să ofere preoţi şi specialişti competenţi, prin intermediul cărora să se desfăşoare catehizarea, să se întreţină relaţiile cu diaspora şi cu Bisericile şi cultele de peste hotare şi să se asigure continuitatea cercetării teologice. Autorităţile comuniste au încercat şi, în mare parte, au şi reuşit, să izoleze învăţământul teologic departe de lumea universitară laică, iar acest lucru a prezentat deopotrivă avantaje şi dezavantaje. Avantajul principal şi în faţa căruia pălesc toate celelalte a fost faptul că profesorii, seminariştii şi studenţii au putut lucra şi studia fără presiunea directă a autorităţilor, supravegherea instituţiilor de învăţământ teologic făcându-se, cel mai adesea, din exterior (chiar dacă nu au lipsit informatorii dinăuntrul sistemului). Dezavantajele erau evidente, pornind de la izolarea socială, până la privarea de resurse materiale şi îngrădirea dreptului fundamental la liberă exprimare.

Chiar şi în aceste condiţii eminamente vitrege, învăţământul teologic românesc din perioada comunistă a funcţionat, a produs ierarhi, preoţi şi teologi şi a contribuit la dezvoltarea tezaurului spiritual şi intelectual al Bisericii şi culturii. Revoluţia din Decembrie 1989 a adus schimbări fundamentale în viaţa românească, implicit în cea a Bisericii şi a învăţământului teologic, aducând cu sine nevoia reorganizării, a valorificării noului cadru de toleranţă religioasă, dar şi a interpretării corecte a trecutului şi a corectării greşelilor comise. Procesul de integrare a României în Comunitatea Europeană a constituit un nou prilej de reflecţie profundă, în mediul

[1] Cu cât opera unui teolog era mai prolifică, iar acesta nu manifesta suficient ataşament faţă de ideologia comunistă, cu atât mai periculos devenea el pentru regim. Din dosarul interogatoriului şi procesului părintelui Stăniloae (condamnat în anul 1958 şi eliberat în anul 1963) nu pot fi desprinse niciun fel de acuzaţii clare, dovedite de către anchetatori, nici măcar de faţadă, acest lucru fiind dovada faptului că autorităţile nu urmăreau nimic altceva decât intimidarea Bisericii şi a teologilor, pentru a-i determina să nu scrie, să nu cerceteze, să nu publice, ci să rămână cantonaţi în sfera relativ inocentă – din punctul de vedere comunist – a cultului; cf. George Enache, *Ortodoxie şi putere politică în România contemporană*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005, p. 446 (materialul dedicat părintelui Dumitru Stăniloae este cuprins între paginile 435 şi 447).

BDD-A6468 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)

teologic românesc, asupra locului şi rolului învăţământului religios şi teologic în societatea contemporană. Multe provocări şi puncte sensibile continuă să existe, dar, în cele mai multe dintre cazuri, dialogul, seriozitatea şi buna-credinţă au condus şi continuă să conducă la progrese remarcabile.

BIBLIOGRAFIE

ENACHE, George, *Ortodoxie şi putere politică în România contemporană*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005.

MORARU, Alexandru, *Tineretul român într-o lume secularizată*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Orthodoxa", anul XXXIX (1994), nr. 1, p. 99-106.

MORARU, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000*, vol. III, tom. I: *Biserică. Naţiune. Cultură*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006.

MORARU, Alexandru, *Învăţământul Teologic Universitar din Cluj (1924-1952)*, Cluj-Napoca, 1996.

PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române - Compendiu*, ed. a II-a, Sibiu, Editura Andreiana, 2007.

PĂCURARIU, Pr. Mircea, *Istoria învăţământului teologic în Biserica Ortodoxă Română*, în „Biserica Ortodoxă Română", anul XCIX (1981), nr. 9-10, p. 979-1017.

PĂCURARIU, Pr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. 3, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.

PĂIUŞAN, Cristina, CIUCEANU, Radu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol. I, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2001.

SANDU, Dan, Pr., *Ortodoxia românească la răscruce: trecut şi prezent în educaţia teologică*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al.I. Cuza, Iaşi (serie nouă), Teologie Ortodoxă", anul XI (2006), p. 425-446.

VASILE, Cristian, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist, 1945-1989. Documente şi mărturii*, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

BDD-A6468 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:20:19 UTC)